

Давньоязичницький пантеон у слов'янській культурній традиції

Найголовнішими богами давньослов'янського язичницького пантеону є, як відомо, Перун, Дажбог, Велес (Волос), Стрибог, Сварог, Хорс, Семаргл і Мокоша.

Перун, як визначає український дослідник міфології С.Плачинда, є богом блискавки й грому [3, с. 43]. На думку вченого, Перун зображався "срібночубим, золотовусим, з вогненними стрілами, золотим луком та важким молотом у руках" [3, с. 43]. С.Плачинда стверджує, що давні українці та білоруси вшановували Перуна щотижня в четвер; це був так званий Перунів день. Деревами й рослинами Перуна давні українці вважали "дуб, калину, лютик, борець, воскобій, чортополох, а також папороть" [3, с. 44].

Аналогічну зовнішню та функціональну характеристику цього язичницького бога подає дослідник білоруської міфології В.Коваль: "Пярун – вярхоўны, галоўны бог у старажытных славян-язычнікаў, бог грому і маланкі. Па старажытнарускаму летапіснаму апісанню, ён уяўляўся немаладым, суровым мужчынам з залатымі вусамі і сярэбранай барадой. Велічны, статны, высокага росту, Пярун раз'язджае па небе, узброены лукам, стрэламі (маланкамі), а таксама сякерамі і каменнямі" [1, с. 128]. Дослідник-філолог підкреслює зв'язок міфолексеми з її значенням на мовному рівні, оскільки в білоруській загальна назва "пярун" уживається в значенні "маланка" (блискавка) та "грім". В.Коваль визначає священним деревом Перуна дуб, пташкою, яка йому присвячена, – півня, днем – чацвер (четвер) та число – дев'ять. До речі, цю ж цифру визначив числом Перуна й С.Плачинда [3, с. 44].

Як бог грому визначено функціональну значущість Перуна й у російському міфологічному словнику: "Его представляли в виде немолодого мужа: по древнерусскому летописному описанию голова его деревянного идола была серебряной (седина?), а усы – золотыми" [2, с. 438]. Головною зброєю бога були каміння й стріли. Ім'я Перуна пов'язано з дубами та дубовими гаями. Визначення Перунового дня зумовлено співвіднесеністю міфів про Перуна з чотирма сторонами світу [2, с. 439].

Дажбог – бог Сонця, світла та добра (за визначенням С.Плачинди) [3, с. 21]. Цей бог мав зображення антропоморфного

Сонця. Таку ж функціональну значущість підкреслено й у словнику В.Ковалія. Ще дослідник описує його портрет: "У старажытных міфах Дажбог – адзін з першых заканадаўцаў, які паклаў пачатак летазлічэнню па сонечным календары. Дажбог уяўляўся прыгожым, дужым юнаком, маладым князем, заступнікам аратых і сейбіту; ён надзяляе людзей фізічнай сілай, здароўем, мудрасцю, майстэрствам" [1, с. 54].

Російський міфалогічны слоўнік зазначае, што ім'я Дажбога пов'язано із зямным царем. Енцыклапедыя фіксуе мовну інтэрпретацыю міфоназвы: "имя ...возводится к сочетанию глагола "давать" с именем "бог" как обозначением доли – богатства" [2, с. 167].

Богом худобы, чароднік і музык уважаецца **Велес (Волос)** у давньоукраїнській міфалогіі. Велес є опікуном усяго тварыннага свету, а з развітком скотарства він стае адным із найголівнішых богів [3, с. 18]. На деякіх зображэннях Велес постае із сопілкою в руках, яка сімвалізуе мір. Легенда переповідае, што калі між полянамі та дрэвлянамі зцінілася кривава січа за межу, то з'явіўся Велес і заграў на сопілці. Чарівна гра вплинула на воінів, які опуцілі мечі та побраталіся [3, с. 19].

Російський міфалогічны слоўнік наголушуе на такіх функцыянальній спрымаваності образу, як покрывітель дамашніх тварін і бог багатства. Зв'язок Велеса із сільскагаспадарскімі культуама прастежуецца чэрз східнослов'янскіі звчай залішаты в дар богу кілька незжатых колосків, які называюцца "Волосовой бородкой" [2, с. 120]. Цікавою є думка про ототожнення Велеса з нечыціком, про што свідчаць російскіі діалектні міфалексеама "волосатик", "волосень", што означаюць нечыціі дух [2, с. 120].

Думку про Велеса як охоронця дамашніх тварін і бога багатства підтримує білоруська міфалогія. Їі досліднік В.Коваль подае опис зовнішнього выгяду бога: "Велес уяўляўся вялікім, магутным пеліканам з доўгімі валасамі і барадой..." [1, с. 35]. Білоруськіі ученій акцентує й на іншых функцыях Велеса: "Ён надзяляе людзей талантамі, вусокім ростам, добрым голасам, тонкім слухам. Па народных павер'ях, Велес парадніў чалавека з жывёламі, вучыў людзей не забіваць жывел, а выкарыстоўваць іх у гаспадарцы. Ён таксама лічыўся апекуном вешчуноў і народных спевакоў" [1, с. 35].

Богом вітрів у східнослов'янскіі культурній традыцыі вызначаецца **Стрыбог**. Слоўнік української міфалогіі, спіраючыся на думку П.Троціна, описує зовнішність цього міфоперсонама відповідно до нацыянального бачення: "...невірніважений літун з бародою та

батою, яким він поганяє свої вітри. У широчезних шароварах, що служать йому за вітрила. Згідно з повір'ям, його подих – вітер" [3, с. 49–50].

Указівку на атмосферні функції Стрибога знаходимо й у російському міфологічному словнику [2, с. 513]. Більш широку характеристику цього бога подає дослідник білоруської міфології В.Коваль: "У руских павер'ях Стрыбог дыхае роўна і спакойна, але калі разгневаецца – узніме страшную буру, нарабіць шмат бяды. Ён уяўляўся гусяром, перабіраючым струны, з лукам і стрэламі – праваднікамі вятроў" [1, с. 145]. Міфолог також визначає тижневий день цього бога – нядзеля (неділя) [1, с. 145].

"**Сварог** – бог неба, заліза, ковальства і шлюбу" [3, с. 48]. С.Плачинда, покликаючись на етнографічні дослідження П.Трощина, зазначає, що цей бог "навчив людей варити і кувати мідь та залізо, будувати домниці, кузні і т. ін. Викував першого плуга і першу шлюбну золоту обручку" [3, с. 48].

На тому, що Сварог є богом вогню, акцентують укладачі російського міфологічного словника [2, с. 490], оскільки давньоруські тексти засвідчують зв'язок культу Сварога (Сварожича) із культом вогню. Цитуючи Іпатіївський літопис, міфологи звертають увагу на родинні стосунки Сварога та Дажбога, який називається сином Сварога [2, с. 490].

Богом вогню, ковальської справи та шлюбу визначається Сварог у білоруській міфології. В.Коваль підтримує думку про родинні зв'язки богів давньоязичницького пантеону, називаючи Сварога батьком Дажбога. Значення цього бога білоруський міфолог описує так: "Сварог пасылаў людзям нябесны агонь, калі яны яшчэ не ўмелі здабываць яго самі; ён жа кінуў на зямлю кавальскія клещчы, і пасля гэтага людзі навучыліся каваць жалеза. Сварог распальвае ўскрамы сайго агню не колькі натхненне ў душах майстром, але і любоўнае пачуцце ў сэрцах людзей. Сварог выкаваў першы плуг і першы залаты заручальны пярсцёнак. Уяўляўся Сварог у выглядзе маладага, плячыстага, маўклівага і строгага каваля" [1, с. 140].

Богом Сонця в давньоукраїнській міфології є також **Хорс**. Покликаючись на думку Д.Шепінга, С.Плачинда зазначає, що ім'я цього бога має іранське походження [3, с. 51].

У російському міфологічному словнику пояснюється, що ім'я Хорса до списку Володимирова пантеону було введено пізніше редактором літописного зведення ігуменом Никоном. У літописних пам'ятках онім уживається поряд з іменем Дажбога, що може свідчити

про те, що ця власна назва є тлумаченням імені Хорса [2, с. 594]. У словнику також зазначено, що часто ім'я Хорса вживається поряд з іменем Перуна. Така особливість вербальної структури текстів дає підстави акцентувати на належності зазначених міфоперсоніям (Хорса, Перуна, Дажбога) до солярних божеств. Російські міфологи тлумачать походження Хорса, підкреслюючи іранське походження [2, с. 594].

У словнику С.Плачинди зазначено, що **Семаргл** – це бог вогню, один із найголовніших персонажів української міфології, та, покликаючись на думку В.Демидчика, наголошено на іранському походженні міфоназви [3, с. 49].

У російському міфологічному словнику припускається, що функції Семаргла, імовірно, пов'язані із сакральним числом сім та втіленням семичленного давньоруського пантеону [2, с. 493].

Детальніше характеризує міфообраз В.Коваль: "Ён асэнсоўваўся і як бог агню, і як бог раслінніці, ахоўнік раслін і зеленіны; яго день – субота. Па аднаму з павер'яў Сімаргл уяўляўся крылатым сабакам, які сцеражэ пасевы. Ён – пасрэднік паміж нябеснымі багамі і добрымі зямнымі багамі. Сімаргл здольны вылеяваць людзей, таму што ён, па легендзе, прынёс на зямлю парастас дрэва жыцця" [1, с. 141]. Білоруський міфолог теж визначає зв'язок міфолексеми з числом сім, наголошуючи на значенні цифри: вона пов'язана з уявленнями про щастя, удачу [1, с. 142].

Фемінізований рівень давньослов'янського язичницького пантеону представлений образом богині **Мокоші**. С.Плачинда наводить кілька найменувань міфологічної істоти жіночої статі: Макош, Цариця води, Водяниця, Мати коша, Мати врожаю. Мокоша є богинею "родючості, жіночого рукоділля, мистецтва і води", заступницею вагітних і породілей [3, с. 38]. Цей онім Б.Рибаків трактує як словосполучення Мати врожаю, оскільки "Мо" означає "мати", а "кош" – "кошівниця для зерна" [3, с. 38]. С.Плачинда вбачає в імені богині "відгомін культу жінки-матері часів матриархату, коли порядкувала серед роду, серед КОША (на стійбищі, в громаді, общині і т.п.) мудра, досвідчена жінка, яку всі називали Матір'ю. Вона лікувала, приймала пологи, визначала обов'язки кожному, навчала рукоділля, куховарінню тощо" [3, с. 38].

Російський міфологічний словник акцентує на тому, що ім'я Мокоші завершувало список богів пантеону Володимира. На основі етнографічних досліджень з'ясовано, що Мокоша "представлялась как женщина с большой головой и длинными руками, прядущая по ночам в избе..." [2, с. 374].

Дослідник білоруської міфології В.Коваль наголошує, що "ідал Мокашы размяшчаўся ў пантэоне побач з ідалам галоўнага язычніцкага бога – Перуна, чым падкрэслівалася значнасць гэтай багіні ў язычніцтве" [1, с. 106]. Мокоші в східнослов'янській культурній традиції визначено п'ятницю. Міфолог В.Коваль зазначає, що ім'я жіночого божества етимологічно пов'язано з лексемами "мокрий", "мокнути", а тому опосередковано має зв'язок зі стихією води [1, с. 106].

Таким чином, трактування давньоязичницького слов'янського пантеону в сучасній науковій думці східних слов'ян позначене в цілому однаковими тенденціями. Наукові пошуки вчених збагачують загальну картину розуміння духовної культури всіх східнослов'янських націй.

Література

1. Коваль У.І. Народныя ўяўленні, павер'і і прыкметы: Даведнік па ўсходнеславянскай міфалогіі. – Гомель: Беларускае Агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1995. – 180 с.
2. Мифологический словарь / Гл. ред. Е.М.Мелетинский. – М.: Советская энциклопедия, 1991. – 736 с.
3. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – К.: Укр. письменник, 1993. – 63 с.

В.М.Пащенко

Визначальні особливості керованого та усвідомленого оволодіння фонетикою та фонологією у вищому навчальному закладі

Навчальна дисципліна є своєрідною проекцією наукових знань. Фонетика та фонологія як розділи мовознавства у вищій школі пройшли складний шлях упровадження наукових знань у площину освіти, оскільки питання вивчення цих галузей є не лише дидактичним, але й філософським, культурологічним.

Цікаві уточнення визначальних особливостей викладання та учіння у сфері лінгводидактики пропонували Ф.С.Арват, С.І.Архангельський, Б.В.Беляєв, В.П.Беспалько, В.О.Виноградов, Л.С.Виготський, П.Я.Гальперин, І.І.Ільєсов, О.О.Леонт'єв, І.В.Малафійк, В.Л.Скалкін, Л.П.Федоренко та ін.

Усі вчені визнають суб'єктивні функції викладача та студента у макроструктурі процесу та діяльності навчання. І.І. Ільєсов однією з